

BOSHLANG'ICH SINIF DARSLARIDA MATEMATIK VA MANTIQUIY TOPISHMOQLARDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI

Yuldasheva Zulfiya Rustamjonovna

Toshkent viloyati Toshkent tumani

23-umumiy o'rta ta'lim maktabining

boshlang'ich sinf oliy toifali o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilarni mantiqiy masalalar yechishda bilim, ko'nikma va malakalarini oshirishi haqida yozilgan.

Kalit so'zlar: matematika, masala, amaliy, qobiliyat, fikrlash, ko'nikma.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida" gi Qonuni hamda Kadrlar tayyorlash milliy dasturi qabul qilingandan so'ng, mamlakatimiz ta'lim tizimida., xususan, boshlang'ich ta'limda keng qamrovli ijobiy o'zgarishlar amalga oshirildi.

Bugungi kimda o'quv tarbiya jarayoni zamonaviy o'qitish usullaridan, pedagogika fanining ilg'or yutuqlaridan foydalanish, shaxsga yo'naltirilgan hamda kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan boshlang'ich ta'lim nazariyasini yaratish kabi vazifalar dolzarb bo'lib qolmoqda. Boshlang'ich ta'limning asosiy vazifalaridan biri - ijodiy va mantiqiy tafakkur qila olish salohiyatini, aqliy rivojlanishini dunyoqarashini, kommunikativ savodxonligini va o'z-o'zini anglash salohiyatini shakllantirishdan iborat. Belgilangan vazifalardan kelib chiqqan holda boshlang'ich sinf o'quvchi larining mantiqiy tafakkurini shakllantirishning ahamiyati to'g'risida fikr yuritmoqchimiz.

Boshlang'ich ta'lim ning o'ziga xos jihatlari shundan iboratki, bolalar maktabga ta'lim olish uchun turli tayyorgarlik darajasiga ega bo'lgan holda har xil ijtimoiy tajribaga ega bo'lgan holda ham da turlicha psixologik va fiziologik holatda kirib kelishadi. Turlicha rivojlanishdagi bunday shaxslarga ta'lim-tarbiya berish, barkamol avlod sifatida tarbiyalashda esa, bolalarda mantiqiy bilishning shakllantirish, ya'ni mantiqiy fikrlashni o'stirish samarali usul hisoblanadi. Shu o'rinda ta'kidlash joizki, mantiqiy fikrlash tug'ma iste'dod emas, shu m a'noda uni shakllantirish hamda o'stirish mumkin va zarur. Muttasil tarzda mantiq fanini o'rganish unga murqjaat qilish. o'quvchilarning abstrakl mantiqiy fikrni o'stirishning sinalgan usullari hisoblanadi.

Masalan, mantiqiy masalalarda fikrlash qobiliyatini o'stirishning o'ziga xosligi mavjud. Shu masalalardan birini yodga olaylik: “Q irg'oqning bir tomonidan ikkinchi tomoniga bo'ri, echki va karamni olib o'tish kerak. Lekin bo'ri bilan echkini, echki bilan

karamni birgalikda qirg‘oqda qoldirib ham qayiqda birga olib o‘tib ham bo‘lmaydi. faqatgina birgalikda bo‘ri bilan karamni yoki ularning har birini alohida o‘tkazish mumkin. Qirg‘oqlarga borib kelish chegaralanmagan ularni qanday qilib sog‘-omon o‘tkazish mumkin?” Bu masalani har birimiz bir necha bor yechgan yoki yechimini rasmlar orqali bolalarga tushuntirganmiz. B o‘ridan echkini, echkidan bo‘rini asrash lozim bo‘lgan hazilomuz ushbu misolda jiddiy matematik tahlilda dastlabki ko‘rinishi shakllanadi. Bunga o‘xshash misollarni bugungi kunda maktab darsliklarida ham ko‘plab topish mumkin.

Darsliklarda o‘quvchining mantiqiy tafakkurini o‘stirishga qaratilgan masalalar bilan bir qatorda ularga mantiqiy fikrlay oladigan shaxs sifatida yondashiigan masalalarni ham uchratish mumkin. O‘quvchilar masalalarni yechishi uchun rim va arab raqami yozuvlari haqida ma‘lumotga ega bo‘lishi lozim. Bu bir tomondan o‘quvchilarning fikrlash va berilayotgan materiallar hajmini o‘zlashtirish darajasida tanlangan bo‘lsa, nur ustiga a‘lo nur. Buning ustiga, gugurt cho‘pi bilan berilayotgan topshiriqlarni faqatgina dars paytida emas, mustaqil holda, uyda, ko‘chada va bo‘sh vaqtlarda berish ham mumkin.

Matematik masalalar yechish matematika o‘qitishning muhim tarkibiy qismidir. Masalalar yechmasdan matematikani o‘zlashtirishni tasavvur ham etib bo‘lmaydi. Matematikada yechishning nazariyasini amaliyotga tadbiiq qilishning muhim yo‘lidir. Masalalar yechishning boshlang‘ich sinflarda o‘rganiladigan u yoki bu nazariy materiallarni o‘zlashtirish jarayonida muhim rolni va o‘quvchilarni fikrlash qobiliyatlarini o‘stiradi muhim ro‘l o‘ynaydi. Masalalar amaliy ishlar sistemasi asosida tuziladi. Bu degan so‘z har bir yangi tushunchani tarkib toptirish har doim bu tushuncha ahamiyatini tushuntirishga yordam beradigan uning qo‘llanishini talab qiladigan u yoki bu masalani yechish bilan amalga oshadi¹.

ASOSIY QISM

Mantiqiy masalalar--ijodiy fikrlashni rivojlantiruvclii omil-sifatida Uzoq yillar davomida bolalarni o‘rgangan taniqli psixolog N.S.Leytes ularda yaqqol farq qiluvchi qobiliyatlar mavjudligini aniqladi. Bular, birinchidan, mehnatga qobiliyat, ikkinchidan, doimiy ravishda yangi bilimlarai va yangi ma‘lumotlami egallashga bo‘lgan intilishlarida namoyon bo‘ladi. Bu ehtiyoj gumanitar, texnik, matematik, biologiya bo‘yicha turli xarakter va temperamentga ega bo‘lgan iste‘dodli bolalarda bir xil kuchda namoyon bo‘ladi. Keyinchalik tadqiqotlar bolaning aynan bilishga intilish, bilish ehtiyojlari uning aqliy qobiliyatlari darajasining rivojlanishiga eng ko‘p aloqador ekanligini ko‘rsatdi. Matematika darslarida boshlang‘ich sinf o‘quvchisining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda mantiqiy o‘quv topshiriqlardan foydalanish

¹ Jumayev M.E. « Matematika o‘qitish metodikasidan praktikum” T-2013-yil.

o'quvchining o'quv-biluv va ijodiy faoliyatini oshiradi, bolada mustaqil fikr yuritish, xulosa chiqarish kabi xislatlarni tarbiyalaydi.

Bolalarga matematikada ta'lim berish va boshlang'ich ta'limdagi o'quv-tarbiya jarayonini takomillashtirishning maqsadlaridan biri - bu bolalarda matematik tushunchalarni rivojlantirishdir.

Mantiqiy masalalarni yechish o'quvchilarga taqqoslash, kuzatishga doir tajribalarni to'plashga, murakkab bo'lmagan matematik qonuniyatlarni aniqlashga, isbot talab etadigan farazlarni o'rtaga tashlashga imkon beradi. Shu munosabat bilan o'quvchilarda deduktiv mulohaza yuritishga ehtiyoj tug'ilishi uchun sharoit yaratiladi. Bunday masalalar o'qituvchiga o'quvchilardagi mehnatsevarlik, maqsadga erishishda tirishqoqlik kabi shaxsiy-axloqiy xislatlarni tarbiyalashga yordam beradi.

Mantiqiy masalalarni yechish darsda hamda sinfdan tashqari (to'garak) ishlarda amalga oshirilishi mumkin, o'qituvchi o'zining faniga qiziqsa va bu qiziqishni o'z o'quvchilarida ham tarbiyalay olsa. Ularda mehnatsevarlik, masalaga qiziqish, masalani yechishga bo'lgan xohish, masalaning yechimini topishga ishonch kabi xislatlarni tarkib toptiradi.

Xulosa qilib aytganda, mantiqiy masalalar - o'quvchilarni bilishga bo'lgan qiziqishini faollashtiradigan, ijodiy qobiliyatni shakllantiradigan kuchli vositadir. Bola maktabdagi mashg'ulotlarning birinchi kunidayoq masala bilan uchrashadi. O'quvchilarning qanday xayotiy tajriba va bilimga ega ekanini aniqlash maqsadida o'qituvchi o'quvchiga eng sodda masala orqali murojaat qiladi. Masalan: "Sening to'rtta qalaming bor edi, sen yana bitta qalam olding. Sendagi qalamlar nechta bo'ldi?"

Matematik masalalar o'quvchilarga matematik tushunchalarni to'g'ri shakllantirishga, uni o'rab turgan muhitni chuqurroq anglashga, shu bilan birga masalalar echishga bola tafakkurining rivojlanishiga yordam beradi.

Eng asosiylaridan yana biri masalalar echish orqali o'quvchi to'rtala arifmetik amal va ularning xossalarni puxta o'rganadi. Matematika tili rivojlanadi. qisqasi, masalaga bu nazariya bilan amaliyotni bog'lovchi muhim zvenodir².

Arifmetik amallarning mazmunini amallar orasidagi bog'lanishlarni amal komponentlari bilan orasidagi ochib berishda, har xil miqdorlar orasidagi bog'lanishlar bilan tanishishda mos sodda masalalardan foydalaniladi. Sodda masalalar murakkab masalalarni yechish uchun zarur bo'ladigan bilimlar malakalarini va ko'nikmalarini tarkib toptirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Masalalar bolalarning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishning foydali vositasi bo'lib odatda o'z ichiga ayrim bilimlarni oladi. Bu bilimlarni qidirish masala yechuvchidan analiz va sintezga murojaat qilish faktlarni taqqoslash, umumlashtirish va hokozolarni talab qiladi.

² Саидова Г. Э. Ситуация свободного выбора на уроках математики в начальных классах //Вестник науки и образования. – 2019. – №. 7-3 (61).

Bilishning bu usullarni o`rgatish matematika o`qitishning muhim maqsadlaridan biri hisoblanadi.

Masalalarni yechishda predmetga bo`lgan qiziqish rivojlanadi, umuman mustaqillik, erkinlik, talabchanlik, mehnatsevarlik, maqsadga intilishlik rivojlanadi. Bolalar masala tuzilishi bilan ikkinchi yoki uchinchi mashg`ulotda tanishadilar. Ular masalada shart va savol borligini bilib olishadi, masala shartida kamida ikkita son bo`lishligi alohida ta`kidlanadi. Masala ustida ishlash uning mazmunini o`zlashtirishdan boshlanadi. Masala mazmunini yaxshi tushunish uchun o`quvchilarni har biriga uning matnini eshittiribgina qolmay, balki uni mustaqil o`qib chiqishlari ham kerak³.

Agar masala sharti bosh qotiradigan bo`lsa o`quvchilarga masala mazmunini mustaqil o`ylab ko`rshlari uchun bir-uch minut vaqt berish maqsadiga muvofiqdir. Boshlang`ich sinflar matematika darslarida arifmetik amallar xossalari va usullarini o`rganishda o`ziga xos bo`lgan qonunyalarni ko`paytirish amaliga teskari amal sifatida muvofiqlikda o`rganilishini talab etsa, ikkinchi tomondan maxsus hollarni tahlil etishda amallardagi xos xususiyatlar bilan taqqoslash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa o`quvchilarni ikrashlarini o`stirishga ijobiy ta`sir ko`rsatadi.

XULOSA

Boshlang`ich sinf matematika darslarida masalalar yechishda o`quvchilarda hisoblash malakalarini o`stirish orqali matnli masalalar yechishdagi qo`llaniladigan pedagogic texnologiyalardan foydalanish maqsadida masalalar to`plamlari, multimedia va grafik vositalarni tayyorlash yo`lga qo`yilsa boshlang`ich matematik ta`lim samaradorligini oshirishda ijobiy natijalar beradi deb hisoblaymiz.

Xulosa o`rnida shuni ta`kidlash mumkinki, darsliklarda berilgan misol va masalalar bolalarning tafakkuri, zehni, yosh xususiyatlaridan kelib chiqqan holda tuzilgan bo`lsa. o`quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirish uchun fanlararo integratsiyaga alohida e`tibor qaratish lozim bo`ladi. Zero, aqlni charxlash doimiy mashqlar yordamida amalga oshadi. Har bir fan bo`yicha nostandart mantiqiy masalalar berish nafaqat zaruriy balki majburiydir.

Quyidagi masalalarni havola etamiz:

1. Uch dugona - Aziza. Iroda va Shaxlo turli rangdagi: ko`k, sariq va oq ko`ylaklar kiyib olishgan. Azizaning ko`ylagi oq emas, Irodaniki esa oq ham, sariq ham emas, ayting-chi har bir qizchanning ko`ylaklari qanaqa rangda?

Javob: Aziza - sariq, Shaxlo - oq, Iroda esa ko`k rangdagi ko`ylakda.

1. Sut todirilgan bidon og`irligi 34 kg, yarim to`ldirilgani esa 18 kg. B o`sh bidon og`irligi necha kg?

Javob: Bo`sh bidon og`irligi 2 kg.

³ Ergashovna S. G., Baxodirovna S. N. MODERN TEACHING TECHNOLOGIES IN TEACHING MATHEMATICS IN ELEMENTARY GRADES //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. – 2019. – T. 7. – №. 10.

2. Munisaning Nodiraga nisbatan bo'yi pastroq, Kamolaning esa Nodiraga nisbatan bo'yi balandroq.

Quyidagi savollarga javob bering?

Kimning bo'yi balandroq - Kamolanimi yoki Nodiranikimi?

Qizchalami bo'yiga qarab yozib chiqing.

Yechimi: Kamola, Nodira, Munisa.

4. Tarozining bir pallasida katta karam, ikkinchi pallasida esa 2 kilogrammli tosh va kichik karam. Tarozining pallasida muvozanatda. Katta karam massasi kichik karam massasiga nisbatan qanchaga ko'p?

Javob: 2 kilogrammga.

5. Ikki litrlik bankadan va 5 litr suv sig'adigan choynakdan foydalanib, qaysi yo'l bilan vodoprovoddan 6 litr suv olish mumkin?

Javob: Bankaga 2 litr suv olib, choynakka quyamiz, yana bankaga 2 litr suv olib choynakka quyamiz va bankaga yana 2 litr suv olamiz.

6. 25 ta sportchining maykalarida ularning tartib raqamlari yozilgan. Qanaqa raqamlar ko'proq — toqlarimi yoki juftlari va nechtaga ko'p?

Javob: juft raqamlar 12 ta, toqlari esa 13 ta, ular 13 ta.

7. 4 ta o'rtoqning ismi Karim, Ikrom. G'ani va Salim. Agar Ikrom ular orasida eng bo'yi baland emasligi, ammo baribir Karim va Salimdan balandroqligi, Karim esa Salimdan balandroq emasligi aniq bo'lsa, tartib bo'yicha bolalarning ismi

kim?

Javob:

~ I- G'ani

Ikrom

— I — Salim

REFERENCES

1. Jumayev M.E. «Matematika o'qitish metodikasidan praktikum» T-2013-yil.
2. Bikbayeva N., Yangabayeva E., Girfanova K. To'rtinchi sinf matematika darsligi. Toshkent. "O'qituvchi" 2017 yil.
3. Саидова Г. Э. Ситуация свободного выбора на уроках математики в начальных классах // Вестник науки и образования. – 2019. – №. 7-3 (61).
4. Ergashevna S. G., Furqatovna S. S. Modern Forms of Mathematics in Primary Schools // Middle European Scientific Bulletin. – 2021. – T. 8.
5. Ergashovna S. G., Baxodirovna S. N. MODERN TEACHING TECHNOLOGIES IN TEACHING MATHEMATICS IN ELEMENTARY GRADES // European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. – 2019. – T. 7. – №. 10.
6. Ergashovna S. G. Development of creative thinking in mathematics lessons in primary grades // ASIAN JOURNAL OF MULTIDIMENSIONAL